

Västerledskyrkan

© Stockholms stift
Stockholm 2008
www.svenskakyrkan.se/stockholmsstift
info.stockholmsstift@svenskakyrkan.se

Västerledskyrkan

Västerleds församling, Birka kontrakt, Stockholms stift

kv Harsprånget 1, Västerleds Kyrkväg 1–7, Äppelviken, Bromma socken, Stockholms kommun och län, Uppland.

Grundstenen till Västerledskyrkan lades i november 1931. Redan i december året därpå kunde kyrkan invigas. Arkitekt var Birger Borgström (1890–1964). Av allt att döma är Västerledskyrkan den enda kyrkan han ritat. Han har stått för ritningarna till ett flertal bostadshus i Stockholm, bl a det sk Götgatspalatset med Göta Lejon 1928, och var också en av arkitekterna till Västerbron i Stockholm och Råsunda fotbollsstadion, båda från 1930-talet. Västerledskyrkan byggdes till på slutet av 1960-talet enligt ritningar av Hans Borgström (född 1922), son till Birger Borgström.

Kyrkan är skyddad enligt 4 kapitlet lagen om kulturminnen.

HISTORIK

För att lösa den stora bostadsbristen i Stockholms innerstad började staden i början av 1900-talet förvärva en rad stora gårdar utanför stadsgränsen i syfte att exploatera marken för bostadsbebyggelse. 1908 köpte staden bl a Äppelviken och Alvik. Stadsplaner lades snart ut och trädgårdstäder efter engelskt och tyskt mönster började byggas här på 1910-talet. 1916 inkorporerades Bromma socken med Stockholms stad. På grund av det snabbt ökande invånarantalet i Bromma församling började uppförandet av ytterligare en kyrka diskuteras under 20-talet. Den medeltida Bromma kyrka räckte inte till och låg dessutom för långt bort för

många församlingsbor. Inte heller det församlingshus som uppförts i Bällsta 1925 eller de tillfälliga gudstjänstlokaler som inrättats i skolhusen i t ex Alvik och Äppelviken förslög.

Till minne av polarforskarer och äppelviksönen Finn Malmgren, som störtade i polarisen 1928, startades en insamling till ett kyrkbygge. Olika alternativa placeringar diskuterades innan valet föll på kvarteret Harsprånget uppe på Västerledshöjden, där man för övrigt tidigare hade firat friluftsgudstjänster. En arkitektävling utlystes och tretton arkitekter bjöds in att lämna sina bidrag. Det segrande förslaget var ”Påsk”, ritat av Birger Borgström som för övrigt bodde i Bromma. Den 8 november 1931 lades grundstenen, som man hämtat uppe på höjden och som syns i tornets sydvästra hörn. Fjärde söndagen i advent 1932 invigdes kyrkan av ärkebiskop Erling Eidem i närvaro av bl a kung Gustav V. Det var mycket diskussioner kring namnet på den nya kyrkan innan det slutligen fastställdes till det helt profana Västerledskyrkan.

Vid mitten av 1940-talet var Bromma Sveriges folkrikaste församling. Det dröjde till 1955 innan en församlingsdelning genomfördes varvid Västerleds församling tillkom.

BESKRIVNING

Omgivningen

Västerledskyrkan ligger i Äppelviken i Västerort. Den omgivande bebyggelsen utgörs hu-

vudsakligen av villor byggda på 1920- och 30-talet. Genomfartsvägen Västerled, som går strax nedanför kyrkan, är delvis kantad av mindre flerfamiljshus från samma tid. Väster om Västerledshöjden, på vilken kyrkan är belägen, ligger Stora Mossens idrottsplats. Strax intill ligger en radhuslänga, uppförd på 40-talet i Småstugebyråns regi. Inte långt från kyrkan ligger även kvarteret Drivbänken från 1919, ett tidigt exempel på svenskt radhusbyggande med stora arkitektoniska kvaliteter. Stadsplanen följer terrängen som är något kuperad. Under sommarhalvåret präglas området av lummig grönska.

Kyrkomiljön

Kyrkan är belägen på Västerledshöjden, en klipig kulle med mycket grönska. Detta gör att kyrkan, trots att den är placerad ”mitt i byn”, ligger avgränsad från den omgivande bebyggelsen och också är svår att upptäcka för en annalkande besökare. En asfalterad väg och granittrappor med gångar leder upp till kyrkobyggnaden. Vägen mynnar i en öppen plats i väster vid huvudentrén och väster därom tar ett grönområde med mycket tallar vid. I söder finns terrasser i natursten med planteringar.

Kyrkobyggnaden

Västerledskyrkan är utformad som en tvåskeppig basilika i öst-västlig riktning med ett lägre och smalare sidoskepp mot söder. Koret i öster avslutas med en svagt utspringande rundad absid. En lägre byggnadsvolym som rymmer sakristian skjuter ut mot norr. Som en korsarm mot söder ligger en församlingssal, den s k Birgittasalen, med en terrass i natursten. En låg tillbyggnad för skrudkammare, entré för funk-

tionshindre m m har förlagts till huvudskeppets norra långsida. Intill huvudentrén i väster reser sig, i byggnadens sydvästra hörn, det 25 meter höga kyrktornet. Stommen är av tegel.

Exteriör

Fasaderna är av rött fogstruket tegel, murat i munkförband med dekor i form av ursparning av tegel som påminner om ålderdomliga bomlagshål i murverket. Det mycket flacka sadeltacket är klätt med koppar, delvis dolt av uppmurade gavelpartier. Klocktornet, också av tegel, är genombrutet av en hög och smal rundbågig klocköppning med två fritt hängande klockor, båda från byggnadstiden och tillverkade i K G Bergholtz' klockgjuteri. Klocktornets platta tak kröns av ett enkelt kors i smidesjärn. I tornets ena hörn vilar en väldig grundsten av granit.

Mot norr och söder är väggarna uppbrutna av rundbågade fönster och mot väster, ovan huvudentrén, finns ett stort runt fönster. En hög fritrappa av granit, avsmalnande uppåt och försedd med ett enkelt svart smidesräcke och armaturer på stolpar, leder upp till kyrkporten och vapenhuset. Kyrkporten är av furu och för-

Exteriör från norr med den sekundära tillbyggnaden.

sedd med dekorativt järnsmede, komponerat av skulptören Robert Nilsson och utfört av ciselören Arnold Karlström. En kopparport på **korets** baksida med urna i relief var tänkt som entré till ett **kolumbarium** under kyrkan, vilket dock aldrig realiserades. Tillbyggnaden mot norr har fönsterformer som påminner om de små fyrkantiga fönstren i huvudentrés vindfång. Den är, liksom den ursprungliga byggnadskroppen, av rött tegel.

Interiör

Det lilla vindfånget välkomnar kyrkobesökarna med Kristus med utsträckta armar, en **al secco-målning** i ett **lunettfält**, utförd av Ingrid Jövinger 1932. Genom det lilla och enkelt utformade **vapenhuset**, försedd med skiffergolv, vitputsade väggar, trätak och en högt sittande fönsterrad med blyspröjsade fönster med katedralglas, leds man in i det 11 meter höga huvudskeppet som med sitt plana trätak påminner mycket om en

Kyrkorummet mot **koret**.

Koret med altaret och detalj av den stora kormålningen.

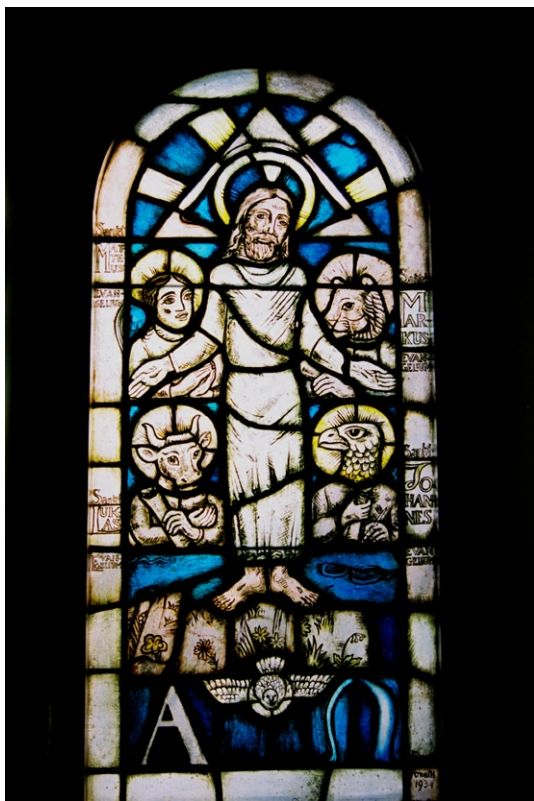
klassisk **basilika**. Väggarna är försedda med en riven puts i brutet vitt och det laserade taket har bjälkar i rutmönster. Golvet är belagt med skiffer förutom i **koret** där det är av brun kalksten.

Bänkinredningen har en enkel och stram form, laserad i ljust tegelrött och gulgrönt. Bänkkvarteren har golv av lackat trä. Mellan huvudskeppet och det betydligt lägre sidoskeppet i söder finns en fembågig **arkad** med fyra runda granitpelare med inskriptioner till minnet av fyra vid byggnadstiden på olika sätt aktuella personer; Ansgar (vars första besök på Birka 1100 år tidigare firades just då), Gustaf II Adolf (300-årsminnet av slaget vid Lützen), ärkebiskopen Nathan Söderblom och författaren Erik Axel Karlfeldt (som båda dog medan kyrkan byggdes). I del av sidoskeppet, vilket täcks av fem kryssvalv, finns likadan bänkinredning som i huvudskeppet.

Kyrkans väggar saknar i princip helt dekoration förutom **korabsiden** som är försedd med en

gigantisk muralmålning, utförd i en blandning av *al secco*- och *al frescoteknik*. Den är utförd av arkitektens bror konstnären Hugo Borgström (1903–1976) och föreställer en Golgatascen med en ljusomstrålad Kristusgestalt. Altaret i granit pryds av ett smidesarbete i försilvrad koppar med en nattvardsscen samt hållare för sju ljus. Skulptören Robert Nilsson har ritat arbetet medan Arnold Karlström utfört det. Höga smala fönster på ömse sidor om *absiden*, ej synliga nerifrån kyrkorummet, gör att ljuset faller in på *kormålningen* och altaret. En bred trappa leder upp till *koret*.

Högt upp i nord- och sydmuren sitter vardera fem rundbågade fönster, försedda med gul-

Ett s k evangeliefönstret med glasmålning av Einar Forseth i det lilla f d dopkapellet.

© EINAR FORSETH/BUS 2008

tonat katedralglas. Det lägre sidoskeppets fem fönster har glasmålningar av Einar Forseth med ett delvis profant motivval. Denne har även gjort målningen i det runda fönstret i västfasaden och i öster i det lilla f d dopkapellet. Dopfunten av granit har formen av en kub ställd på en cylindrisk pelare och är försedd med huggna inskriptioner. Även predikstolen är av granit och har en kubisk form, försedd med reliefer av Robert Nilsson med motiv som minner om polarforskaren Finn Malmgren. Under ljudtaket hänger en träskulptur föreställande S:t Mikael, också utförd av Robert Nilsson. Vid foten av den raka predikstolstrappan av sten står en statyett av Olaus Petri, skuren i sjödränkt ek av Bertil Nyström.

Huvudorgeln är från 1969, byggd av Olof Hammarbergs orgelbyggeri i Göteborg och försedd med trettio stämmor, varav ett par är kvar från den ursprungliga orgeln. Fasaden har ett stramt formspråk och är målad i grått. Orgel-

Interiören med predikstolen. Dörr till tillbyggnaden och *sakristian* t h.

Kyrkorummet mot orgelläktaren.

läktarens front är svagt böjd och smyckas med en stor trärelief med motivet Musica sacra, Den heliga musiken, skulpterad av John Lundquist. I sidoskeppets förlängning österut står en **kororgel** med fem stämmor, byggd 1957 av Åkerman & Lund, sekundärt laserad i ljusgrönt. Huvudskeppets takarmaturer av trä och metall är ritade av arkitekten Birger Borgström. Sidoskeppets lampetter har en något enklare form.

Genom en dörr strax öster om predikstolen kommer man via en trappa ner till den f d **sakristian**, dagens kyrkvårdsrum. Här finns tre mindre glasmålningar utförda av konstnären N A Berge från 1939 och en **piscina** i granit. Golvet är belagt med parkett och väggarna är vävklädda. I 1960-talets tillbyggnad väster därom ligger den nya **sakristian**, skrudkammare med textilförvaring, brud- och dopkammare samt en hiss med vilken kyrkan har blivit tillgänglig för handikappade. Redan när kyrkan byggdes fanns planer på en tillbyggnad. Birger Borgström hade också markerat en möjlig tillbyggnad mot

norr genom stora rundbågar i kyrkorummets nordvägg, som således var tänkta att öppnas varvid kyrkan skulle bli treskeppig. Sonen Hans Borgströms tillbyggnad kom att placeras i samma läge men utan direktkontakt med kyrkorummet.

På ömse sidor om kororgeln leder två smala dörrar in till den s k Birgittasalen, en församlingssal som ursprungligen kunde stå i förbindelse med kyrkorummet genom ett sänkbart väggparti, som fanns där **kororgeln** är placerad idag. Birgittasalen har parkettgolv, vävklädda väggar, trätak samt rundbågade blyspröjsade fönster med katedralglas. I bottenvåningen finns ytterligare samlingsrum och kök samt en separat entré från sydfasaden.

Övriga inventarier

Många av kyrkans textilier såsom **mässshakar**, **antependier** etc är tillverkade till kyrkans invigning av Ateljé Licium och Libraria. Även nattvardssilvret är från 1932, ritat av arkitekten Bir-

Den s k Birgittasalen i utbyggnaden mot söder.

ger Borgström och tillverkat av Arnold Karlström medan dopskålen och dopvattenskannan i silver har tillkommit senare. De är ritade av en av kyrkans präster, Lennart Håkansson, och tillverkade av silversmeden Thorbjörn Groth. I Birgittasalen finns en statyett av brons föreställande den heliga Birgitta som gett namn åt salen, utförd av skulptrisen Signe Ehrenborg-Lorichs.

KULTURHISTORISK KARAKTERISTIK

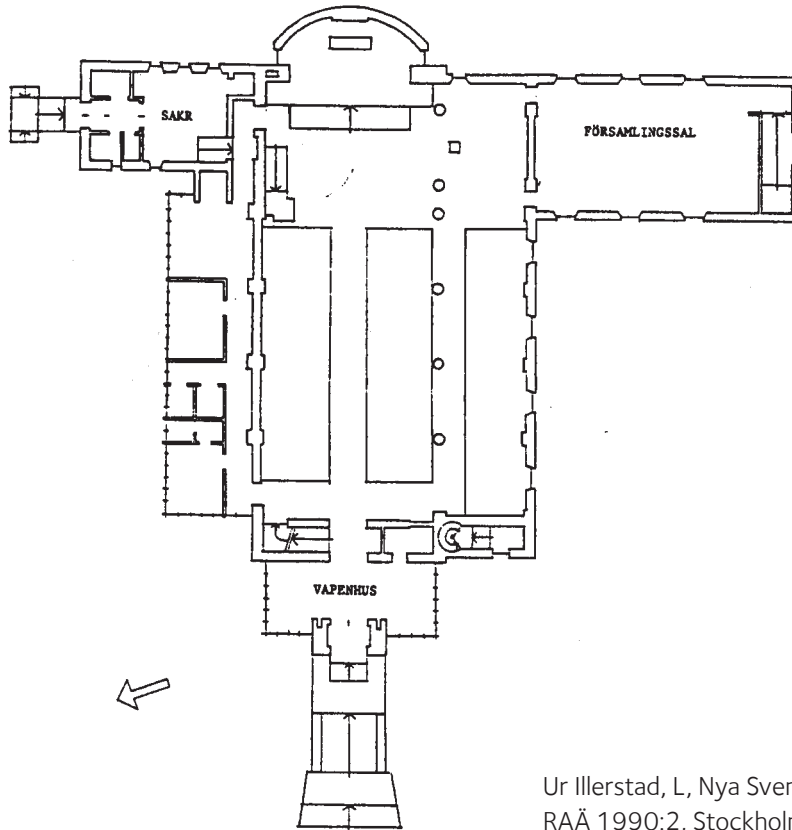
Västerledskyrkan har formen av en medeltida basilika med sidoställt klocktorn. Med de i munkförband murade tegelväggarna ger kyrkans yttre ett något ålderdomligt intryck samtidigt som det genombrutna tornet och de uppmurade horisontala gavelpartierna, som delvis döljer det flacka taket, är typiskt modernistiska drag. Kyrkan har en monumental placering uppe på en höjd. Med det höga tornet och västfasaden med sin höga och uppåt avsmalnande trappa som leder besökaren upp och in i kyrkan betonas ytterligare vertikaliteten. Kyrkorummet är stort men ändå sammanhållet.

Interiört är den stora kormålningen, som fyller hela den östra väggen, i fokus. De högt sittande fönstren ger ett speciellt ljus i rummet och de i stort sett odekorerade väggytorna med grov ytstruktur och det platta trätaket ger rummet en ålderdomlig prägel liksom arkaden mot sidoskeppet med sina kryssvalv. Bänkinredning, altare, predikstol och dopfunt har en stram, enkel och modern form. Den dämpade färgskalan håller samman rummet. Senare förändringar har, förutom den nya kororgeln, i huvudsak skett i samklang med den ursprungliga kyrkobyggnadens utformning.

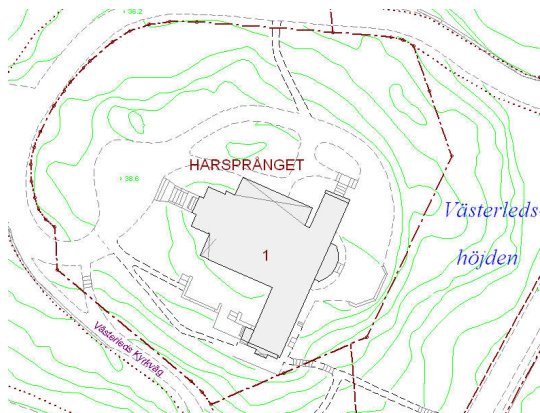
Att särskilt tänka på i förvaltning och användning av kyrkan och kyrkomiljön:

- det genombrutna, strama kyrktornet
- exteriörens i huvudsak slutna tegelmurar
- de i stort sett helt odekorerade väggytorna interiört
- Hugo Borgströms stora kormålning
- den högklassiga fasta inredningen som predikstol, dopfunt, glasmålningar m m
- den begränsade färgskalan
- kyrkotomten med sin naturliga, klippiga terräng och barrträdsvegetation.

ORIENTERINGSPLANER

Ur Illerstad, L, Nya Svenska kyrkor, del I Svealand,
RAÄ 1990:2, Stockholm 1990.

Utsnitt ur Stockholms stadsbyggnadskontors
baskarta 2007.

KRONOLOGI

År	Händelse	Källa
1929	Arkitekttävling för ny kyrka i Bromma utlyses.	Cunelius 1998
1930	Birger Borgströms förslag, ”Påsk”, förordas.	dito
1931	Grundstenen till kyrkan, ritad av B Borgström, läggs.	ATA
1932	Kyrkan invigs.	dito
1934	Sidoskeppets fem glasmålningar av Einar Forseth tillkommer.	Hedlund 1940
1942	Orgelverket byggs om och orgelfasaden förnyas samtidigt som orgelläktaren förstoras genom att djupet utökas. Barriären får en svagt rundad form och förses med en trärelief av skulptören John Lundquist.	ATA
1968–69	Om- och tillbyggnad, arkitekt Hans Borgström (f. 1922), son till Birger Borgström. Tillbyggnad med ny sakristia, skrudrum, brud- och dopkammare samt handikappentré förläggs till nordfasaden, dock ej som det ursprungligen var tänkt (se ovan, Interiör). Huvudorgeln får en ny orgelfasad med delvis bevarat orgelverk (Olof Hammarbergs Orgelbyggeri), trappan till orgelläktaren förändras. Bänkkvarteret längst fram i sidoskeppet samt de två främsta bänkraderna i huvudskeppets båda kvarter tas bort. Bänkinredningen målas om. Dopfunten flyttas från sin plats mitt under valvbågen någon meter ut i huvudskeppet. Träaltaret byts ut mot ett altare i granit. F d sakristian blir kyrkvärdsrum, bl a tillkommer piscinan i granit. Den höj- och sänkbara väggen mellan kyrkorummet och Birgittasalen muras igen. Ny belysning i Birgittasalen. Den ursprungliga entrétrappan ersätts med en ny i bohusgranit med samma mått som den ursprungliga.	Reuterswärd 2002
1974	Västfasadens runda fönster förses med glasmålning av Einar Forseth.	dito
1981	Församlingen erhåller församlingsbon Einar Forseths donation av målningar och kartonger (endast någon enstaka finns idag exponerad i kyrkan).	dito
1983	Kororgeln (från 1957) flyttas hit från Hässelby Gårds kapell.	”Välkommen” 2000
1992	Nytt antependieskåp.	ATA
2002	Kyrkorummets väggar och kormålningen rengörs. En bänkrad på vardera sida av mittgången längst bak tas bort. Textilmattor och betonggolv ersätts av kalkstensplattor respektive skifferplattor. Bänkinredningen målas om i samma kulör som tidigare.	SSM
2005	Ny textilförvaring.	dito

KÄLLFÖRTECKNING

ATA Antikvarisk-topografiska arkivet

SSM Stockholms stadsmuseums arkiv

Cunelius, K m fl, *Icke sten allena*. Om kyrkorna i Västerled, Stockholm 1998

Illerstad, L, *Nya Svenska kyrkor*, del I Svealand, RAÄ 1990:2, Stockholm 1990

Reuterswärd, A, *Västerledskyrkan – en byggnad som speglar tidens anda*, Institutionen för miljövetenskap- och kulturvård, Göteborgs Universitet 2002

Hedlund, S, *Västerledskyrkan*, Sveriges Kyrkor Stockholm VIII, Stockholm 1940

”*Välkommen till Västerledskyrkan*”, vägledning 2000.